

Sambora i ekonomii Samborskiej / A.Kuczera. – Sambor: Nakł. Księgarni nauczycielskiej, 1935. – T.1.

16. Motylewicz J. Miasta ziemi przemyskiej i sanockiej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku / J. Motylewicz. – Przemysł–Rzeszów: Południowo-wschodni Instytut Naukowy w Przemysłu, 1993.

17. Ulanowski B. Komisya Samborska z r. 1698 / B.Ulanowski // Archiwum komisii prawniczej. – Kraków, 1895. – T. V. – S. 311–365.

References

Hoshko T. Narisy z istorii magdeburškoho prava v Ukraini XIV – pochatok XVII st. / T.Hoshko. – Lviv: Afisha, 2002.

2. Centralnyj derzavnyj istorychnyj archiv Ukrainy e m. Lvovi. – F. 43. “Magistrat m. Sambora (1542 – kinec XIX st.)”. – Op. 1. – Spr. 155 “Knyha inductiv uriadu Rady m. Novoho Sambora za 1663–1668 rr.”.

3. Tam samo. – Spr. 156 “Knyha inductiv uriadu Rady m. Novoho Sambora za 1669–1679 rr.”.

4. Tam samo. – Spr. 157 “Knyha inductiv uriadu Rady m. Novoho Sambora za 1680–1692 rr.”.

5. Tam samo. – Spr. 169 “Knyha postanov miskojji gromady. 1660–1689 rr.”.

6. Tam samo. – Spr. 170 “Knyha postanov miskojji gromady. 1696–1713 rr.”.

7. Tam samo. – Spr. 196 “Knyha protokoliv uriadu Rady za 1715–1719 rr.”.

8. Tam samo. – Spr. 201 “Knyha protokoliv uriadu Rady za 1727–1729 rr.”.

9. Naukova biblioteka Lvivskoho nacionalnoho universytetu imeni Ivana Franka. Viddil rukopysnych, starodrukovanych ta ridkisnych knyh imeni A.P. Maksymenka. – Spr. 522/III “Indukta manifestacyi, protestacyi do akt zamku ekonomii JKM Samborskiej podanych. 1740–1756”.

10. Tam samo. – Spr. 540/III “Acta iudicii curiae JKM oeconomiae Samboriensis. 1710–1713”.

11. Tam samo. – Spr. 542/III “Akta sądu viceadministratorskiego oeconomii Samborskiej. 1713–1719”.

12. Tam samo. – Spr. 564/III “Reskrypta stante functione viceadministratori ali oeconomiae Samboriensis 1757–1760 do administracyi Samborskiej expediowane”.

13. Tam samo. – Spr. 569/III “Reskrypta od Komisji JKM Skarbowej do administracyi ekonomii Samborskiej 1739–1757”.

14. Dörflerówna A. Materiały do Historji miasta Sambora 1390–1795 / A. Dörflerówna. – Lwów: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego we Lwowie, 1936.

15. Kuczera A. Samborszczyzna. Ilustrowana monografia miasta Sambora i ekonomii Samborskiej / A. Kuczera. – Sambor : Nakł. Księgarni nauczycielskiej, 1935. – T. 1.

16. Motylewicz J. Miasta ziemi przemyskiej i sanockiej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku / J. Motylewicz. – Przemysł–Rzeszów : Południowo-wschodni Instytut Naukowy w Przemysłu, 1993.

17. Ulanowski B. Komisya Samborska z r. 1698 / B.Ulanowski // Archiwum komisii prawniczej. – Kraków, 1895. – T. V. – S. 311–365.

Смуток Л. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры древней истории Украины и специальных исторических дисциплин, Дрогобычский государственный педагогический университет им. Ивана Франко (Украина, Дрогобыч), smutokigor@gmail.com

Система управления в королевских городах Русского воеводства в XV–XVIII вв. (на примере Нового Самбора)

Статья посвящена истории административного устройства города Нового Самбора в XV–XVIII вв. В частности, отслежена эволюция системы городского управления и выяснено, что она менялась в сторону большей демократизации. Изучен объем обязанностей и полномочий городских органов управления. Продемонстрировано как они функционировали и формировали целостный управленческий механизм. Проанализированы персональный состав городской верхушки, критерии их отбора и показано большую роль личных неформальных связей в формировании кадров.

Ключевые слова: Новый Самбор, магистрат, магдебургское право, Русское воеводство, город, чиновники.

Smutok L. V., candidate of historical Sciences, docent of the department of Ancient History of Ukraine and Special Historical Disciplines, Drogobychskiy State Pedagogical University Ivan Franko (Ukraine, Drohobych), smutokigor@gmail.com

Administration system in Royal City of Russian's region in XV–XVIII centuries (Example in New Sambir)

The article is devoted to the history of city administration system of New Sambir XV–XVIII centuries. Namely examined the evolution of urban management and found that it was changing towards greater democratization. Studied the amount of the duties and powers of city counsils. Demonstrate how they function and form the integral management mechanism. It analyses the personnel composition of city officials and points out criteria promoting to form the city council, shows a major role of informal personal ties to staff.

Keywords: New Sambir, magistrate, Magdeburg law, Russian's region, city, officials.

* * *

УДК 378.(477)

Соколовська Л. А.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України (Україна, Київ), larisik61@mail.ru

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У КОЛЕГУМАХ УКРАЇНИ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТОЛІТТЯ: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА СТРУКТУРА

У статті висвітлено структуру та організацію освітнього процесу в коле́гумах України XVIII – початку XIX століття. З'ясовано особливості зовнішньої підтримки діяльності коле́гумів (меценатської та регіонально-єпархіальної). Коле́гуми визначено освітньо-виховними системами зі статусом навчальних закладів підвищеного типу. Обґрунтовано розвиток їх освітнього процесу як змістову і організаційну змінюваність основних складових – навчання, виховання, основ наукового дослідження відповідно до виявлених історичних етапів, де I етап – 1700–1786 рр. – єдність світських і релігійних основ розвитку освітнього процесу коле́гумів, набуття ними статусу навчальних закладів підвищеного типу; II етап – 1787–1817 рр. – переважання релігійної складової змісту освітнього процесу, поступове перетворення коле́гумів на духовні семінарії. Виявлена єдина система управління коле́гумами, узгодження їхньої діяльності із Синодом. Серед принципів діяльності коле́гумів провідними визначено всестановність і демократизм.

Ключові слова: коле́гум, освітній процес, навчальний заклад підвищеного типу.

Кардинальне оновлення і сучасний розвиток педагогічної науки й практики багато в чому залежить від знання історії та врахування її уроків. Особливо актуальне значення має дослідження історії української освіти як частини духовності народу. Значимість дослідження української освіти XVIII ст. (зокрема коле́гумів як інтегрованої ланки між середньою та вищою освітами) полягає у тому, що вона формувалася в умовах переломного часу – суспільно-політичного прогресу й відображала як загальноєвропейські риси, так і національні особливості, притаманні менталітету українського народу. Упродовж двох століть історія цих навчальних закладів привертала увагу дослідників історії освіти та культури в Україні.

Дана стаття спрямована на розкриття адміністративно-організаційного устрою коле́гумів, висвітлення структури та організації освітнього процесу в коле́гумах України XVIII – початку XIX століття та визначення їх статусу.

Коле́гуми засновувались випускниками Києво-Могилянської академії за меценатської підтримки громадських та церковних діячів. Як засвідчує історична література та архівні джерела, найстарішим був Чернігівський коле́гум, заснований у 1700 р. на основі переведеної з Новгород-Сіверська слов'яно-латинської шко-

ли, що виникали з ініціативи місцевих архієреїв задовго до видання Св. Синодом Регламенту (1721), що встановив обов'язкове відкриття архієрейських шкіл у всіх єпархіях тодішньої Росії. Чернігівський архієпископ Л. Баранович (1657–1694) довгий час мав свій маєток у Новгород-Сіверську, де він відкрив друкарню (1671) та перетворив тамошню єзуїтську школу на православну. В 1672 р. Л. Баранович переїхав до Чернігова, куди в 1679 р. переніс свою друкарню, а згодом і школу. Він мав на меті поставити свою школу в рівень з Києво-Могилянською колегією, але не встиг за свого життя це здійснити. Тільки І. Максимович (1651–1715), вихованець Києво-Могилянської академії (на той час колегії), що обрав духовну кар'єру, а згодом працював викладачем у академії, здійснив у 1700 р. намір Л. Барановича [7, с. 166]. Розташовувався Чернігівський колегіум у кам'яному будинку Борисоглібського монастиря. Будинок зберігся й понині.

Наступним за часом утворення вважається Харківський колегіум (1726). Із заснуванням Харківського колегіуму в регіоні розпочався новий етап розвитку освіти [4, с. 232–237]. Його у 1722 р. в Белгороді заснував Белгородський єпископ Є. Тихорський як єпархіальну семінарію. Є. Тихорський, як і І. Максимович, здобув освіту у Києво-Могилянській академії та після закінчення якої викладав там [1, с. 313]. Звідти заклад був переведений до Харкова в 1726 році та отримав назву колегіум. Розміщався Харківський колегіум у Покровському монастирі. Важлива роль у налагодженні його діяльності належала генерал-фельдмаршалу князю М. Голіцину. За його сприяння було завершено будівництво приміщення колегіуму. Єпископ Є. Тихорський приєднав до нього церкву. Цей освітній комплекс отримав назву “Харківський Покровський училищний монастир”. Для покращення фінансового становища колегіуму велике значення мали пожертви меценатів (М. Голіцин, Є. Тихорський, Рубанова та інші) та отримання тридцятої частки від доходів церков Слобожанщини та двадцятої – від монастирів єпархії (так званий “хлібний збір”) [11, арк. 1]. Слід відмітити основну характерну рису Харківського колегіє це наявність Жалуваної грамоти від цариці Анни Іоановни від 16 березня 1731 р., яку було видано у відповідь на звернення Є. Тихорського до центрального уряду від 2 листопада 1730 р. згідно з якою колегіуму надавалося право викладати філософію, богослов'я, риторику, поетику [6, с. 152]. Харківський колегіум до заснування у 1804 р. Харківського університету не втрачав своєї ролі освітнього та культурного центру Слобожанщини. Незважаючи на те, що освіта, яка надавалась у той час, мала переважно духовний характер, Чернігівський та Харківський колегіуми готували не тільки духовенство, а й представників світських професій.

Стабілізація та розвиток українських земель (на 1734 р.), зокрема Переяславщини, формування місцевої системи освіти склали передумови для створення нового навчального закладу на цій території. На початку XVIII ст. (1702) за сприяння Київського митрополита В. Ясинського та гетьмана І. Мазепи імператор Петро I дозволив відновити в Переяславі архієрейську кафедру як вікаріатство Київської митрополії, оскільки Переяславська єпархія, яка розпочала своє існування ще в XI ст., була закрита в 1239 р. [2, с. 735–736]. У 1733 р.

відбулось перетворення Переяславського вікаріатства Київської єпархії на самостійну Переяславсько-Бориспільську єпархію. Відкриття вищої духовної влади в козацькій полковій столиці зміцнило статус Переяслава і разом з тим стало потужним фактором та базою для поширення національної культури та освіти на цій території. 28 січня 1733 р. єпископом на Переяславську кафедру призначений преосвященний А. Берло (також випускник Києво-Могилянської академії), який до цього часу був єпископом Могилівсько-Білоруським. Цей час характеризується низкою указів (від 24 лютого 1734 р. та 7 вересня 1737 р.) в яких наголошувалось на заснуванні навчальних закладів у тих єпархіях, де вони були відсутні. Логічним результатом цих процесів можна вважати виникнення Переяславського колегіуму (1738), що зміцнило статус Переяслава і водночас стало потужним фактором поширення національної культури та освіти по всій Лівобережній Україні. У зв'язку із цим А. Берлом було розіслано укази, які зобов'язували церковнослужителів відправляти на навчання своїх дітей. Колегіум називався на честь його засновника “Collegio Berliana – Pereiaslaviae”. За архівними даними, заклад утримувався на кошт єпархіальних монастирів. Відомо, що 18 липня 1748 р. будівлі колегіуму було знищено пожежею [8, с. 470]. Натомість зусиллями єпископа Переяславського І. Козловича (1753–1757) було споруджено новий кам'яний корпус колегіуму при Вознесенській церкві. Тут містилися чотири класні кімнати та приміщення для бібліотеки, що збереглися до нашого часу. Усі колегіуми на початку існування іменувалися „Латинськими школами” в зв'язку з тим, що всі предмети у колегіумах викладалися латинською мовою. Ці навчальні заклади, як і Києво-Могилянська академія, перебували під протекторатом архієпископів та єпископів православної церкви, розпоряджались усіма прибутками і витратами, зазвичай підтримуючи існування закладів власним коштом. До обов'язків єпископів також належав контроль за набором учнів [12, арк. 89], та видача інструкцій, щодо змісту навчальних дисциплін, де містились і рекомендації з викладання навчальних предметів, хоча перелік дисциплін у колегіумах встановлювався Духовним регламентом, саме єпископи запроваджували нові дисципліни. Особа протектора, його рішення значним чином упливали на засади внутрішнього життя колегіуму, атмосферу, яка панувала в ньому. Управлінські дії єпископів контролювалися Синодом, перед яким єпископи регулярно звітували, надсилаючи рапорти про виконання указів та постанов. У керівництві Чернігівським та Переяславським колегіумами єпископам допомагали префекти. У Харківському ж колегіумі ректор був головним управителем закладу. З 1729 р. ректор Харківського колегіуму одночасно виконував функції настоятеля Покровського монастиря, а з 1742 р. він одержав сан архімандрита. Затвердження ректора здійснювалося Синодом за рекомендацією єпископа. Ректор викладав найвищий курс – богослов'я. У Чернігівському колегіумі префекти найчастіше були ієромонахами Борисоглібського кафедрального монастиря, вони очолювали вчительську корпорацію, спочатку читали риторику, а з 1749 р. – філософію.

Необхідно відзначити, що у 1750 р. у Чернігівському колеґіумі тимчасово була введена посада ректора (до 1768 р.). У Переяславському колеґіумі після запровадження філософії та богослов'я була заснована посада ректора, але проіснувала вона лише до 1785 р. [2, с. 751–752]. Функціональні обов'язки префектів Чернігівського та Переяславського колеґіумів та ректора Харківського колеґіуму були однакові. В їх обов'язки входило керівництво навчально-виховним процесом у колеґіумах, зарахування учнів, видання атестатів за дозволом єпископа та духовної консисторії, нагляд за педагогічною діяльністю викладачів, належним рівнем проведення занять, відвідування їх лекцій. Вони також вели ділове листування та документацію, писали рапорти, звіти, донесення єпископам і в духовну консисторію. Ними контролювалися всі фінансові справи, ведення господарства, прибутки та видатки на утримання закладів. Їхні рішення затверджувалися єпископами. Ще однією адміністративною одиницею в Харківському колеґіумі була посада префекта, сюди призначався один із найбільш шанованих викладачів, який наглядав за поведінкою вихованців. У Переяславському колеґіумі подібні обов'язки виконував суперінтендант, який також обирався з учителів. Враховуючи великий обсяг функціональних обов'язків, у Чернігівському колеґіумі з часом було запроваджено посаду колеґіумського комісара (1770 р.) [9, с. 44], у Харківському колеґіумі один із викладачів виконував обов'язки скарбника, вів прибутково-видаткові книги [10, арк. 3]. У Переяславському колеґіумі існувала посада прокуратора, який займався господарськими питаннями [5, с. 10]. Для вирішення поточних справ у Харківському колеґіумі існував ще й колеґіальний орган – канцелярія (контора), до складу якої входили ректор, префект та кілька викладачів.

Аналіз історичної літератури та архівних джерел дозволяє зробити висновок, що етапи розвитку освітнього процесу кожного із колеґіумів різняться хронологічно. Так, перший етап характеризується відкриттям колеґіумів та оформленням граматичних класів. У Чернігівському колеґіумі це відбувається з 1700 по 1721 рр., у Харківському – з 1726 по 1730 рр., у Переяславському – з 1738 по 1750 рр. Під час другого періоду відбувається становлення вищих класів та збільшення кількості навчальних дисциплін. У Чернігівському колеґіумі цей період визначається такими датами: з 1722 по 1749 рр., у Харківському – з 1731 по 1769 рр., у Переяславському – з 1751 по 1784 рр. Поступова втрата світських традицій та перетворення колеґіумів на духовні семінарії відбувається у Чернігівському колеґіумі з 1750 по 1786 рр., у Харківському цей період визначається 1770–1817 рр., у Переяславському, у свою чергу, – 1785–1817 рр. Ці хронологічні дати характеризують третій етап діяльності колеґіумів. У зв'язку із секуляризацією Чернігівський було реорганізовано в духовну семінарію хронологічно раніше – у 1786 р. Ліквідація Переяславсько-Бориспільської єпархії призвела до перерви у діяльності вищих класів Переяславського колеґіуму (з 1785 по 1799 р.). Ці факти можемо вважати особливостями їх розвитку. Враховуючи регіонально-територіальні, соціально-економічні, суспільно-політичні зміни та організаційно-педагогічні перетворення в Україні періоду XVIII–початку XIX ст. є мож-

ливість розробити єдину періодизацію розвитку освітнього процесу колеґіумів України зазначеного періоду. Так, освітній процес колеґіумів періодично поділяється на два етапи, де перший – 1700–1786 рр. характеризується єдністю світських і релігійних основ, під час цього періоду колеґіуми набувають статусу навчальних закладів підвищеного типу. Протягом другого етапу – 1787–1817 рр. – переважає релігійна складова змісту освітнього процесу, колеґіуми поступово перетворюються на духовні семінарії.

У колеґіумах України навчальний процес будувався за системою класів навчання. Кожен клас мав назву за провідним предметом викладання, наприклад граматика, риторика тощо. У цілому ж слід відмітити тенденцію схожості організації навчального процесу в академії та колеґіумах з артистичним факультетом західноєвропейських університетів. Це, зокрема, система лекцій та диспутів, читання публічних лекцій, самостійна робота щодо опрацювання першоджерел, прилюдний захист авторських наукових робіт. У Києво-Могилянській академії та колеґіумах вивчалися характерні для навчальних закладів Західної Європи „сім вільних наук”: *trivium* – граматика, риторика, діалектика і *quadrivium* – арифметика, геометрія, астрономія, музика, а також предмети, що становили вищий курс *superiogra*: філософія та богослов'я. На середину XVIII ст. у колеґіумах існувало вісім класів, повний курс навчання тривав у середньому 12 років. До основних класів належали: нижчі граматичні: фара, інфіма, граматика, синтаксима, вищі граматичні: поетика, риторика, вищі: філософія та богослов'я. Для граматичних класів термін навчання становив один рік, для старших (вищих) класів філософії та богослов'я – два і чотири роки відповідно.

Слід звернути увагу на тенденцію індивідуальної траєкторії навчання, коли час на вивчення окремої дисципліни визначався колеґіантом особисто. Іншою загальною тенденцією є вивчення курсів риторики та поетики в усіх вищих навчальних закладах Європи та України, і колеґіуми не були винятком. Спільною рисою можна також вважати наявність міжнародних зв'язків колеґіумів з навчальними закладами Європи, що зумовило кількісного нарощування дисциплін, зокрема, необхідність збільшення кількості іноземних мов. Так, набула популярності методика паралельного вивчення іноземних мов, коли декілька мов вивчалися в одних хронологічних рамках. Іноземні мови викладалися на кожному рівні.

Слід відмітити особливість Харківського колеґіуму, в зв'язку з відкриттям у ньому в 1768 р. додаткових класів, більшість дисциплін в яких була світського спрямування, та завдяки цьому факту, можна стверджувати про факт наявності курсів за вибором. Навчальний рік у колеґіумах розпочинався у вересні та закінчувався в перших числах липня, і мав три вакації (канікули): літні, різдвяні та великодні. Слід зазначити характерну тенденцію асинхронності, яка виявлялася в відсутності регулювання термінів навчання, дати вступу та закінчення колеґіумів. Тобто на навчання приймали протягом усього навчального року, починаючи з вересня і закінчуючи травнем. Активізації навчального процесу сприяли також певною мірою й екзамени, які проводилися тричі на рік. У кінці року викладачами

писалися звіти про успішність учнів з характеристикою та рівнем їх здібностей. Аналіз зразків атестатів доводить, що вони мали усталену форму та підписувались префектом колегіуму, видавалися після завершення бажаного для студента терміну навчання, наприклад після закінчення курсу філософії або, найчастіше, риторики що свідчить про демократичність курсу навчання. Випускники мали складати присягу на вірність імператорській особі. В атестатах зазначались рік початку навчання, курси, які випускник вивчав під час навчання в колегіумі із зазначенням успішності, та констатувався факт складання випускниками присяги [12, арк. 50]. Аналіз принципів діяльності колегіумів дає змогу стверджувати про принцип всестановості, тобто про доступність знань для всіх верств населення. Ще однією тенденцією, притаманною всім колегіумам, було студетське самоврядування. На допомогу префектам та обмеженій кількості викладачів залучалися кращі студенти, які контролювали підготовку домашніх завдань, поведінку учнів. Вони мали почесні звання аудиторів, інспекторів, цензорів, винагороджувалися за успіхи у навчанні. Таким чином, відбувалося делегування префектом та вчителями частини своїх функцій учням. Використання так званого „калькулуса” носило мотиваційну та взаємоконтрольну функцію за успіхами у навчанні [5, с. 430]. Цей метод взаємоконтролю використовувався для спонукання вихованців розмовляти латиною не тільки на заняттях, а також в позаурочний час. На той час це були листи, що зберігались в дерев'яному футлярі, де записувалось ім'я учня, який розмовляв не латиною. Цей сувій передавався від одного порушника вимог розмовляти лише латиною до іншого, останній студент, який не встиг передати „калькулус” мав штрафні санкції. Малозабезпечені студенти, які проживали у бурсі (гуртожитку), теж перебували під опікою старших студентів про що свідчать статuti де викладені основи організації бурсацького життя та системи контролю за учнями які проживали в бурсі.

Велику роль у системі виховання учнів колегіумів відігравали студентські конгрегації. Учні, які ставали членами конгрегацій, присягали до вірної служби студентському зібранню та давали обіцянку допомагати йому як морально, так і матеріально. Студентські конгрегації мали велике значення у виховному аспекті, поширюючи просвіту і культуру в регіонах, визнаючи роль меценатської підтримки у освіті, і саме це в майбутньому спонукало випускників колегіумів відігравати велику просвітницьку роль, засновуючи нові заклади освіти. Феномен конгрегації зберігався до реорганізації колегіумів у духовні семінарії на початку XIX ст.

У колегіумах, як і в Києво-Могилянській академії, на рівні з студентськими конгрегаціями діяли також професорські корпорації, члени яких опікувалися питаннями просвітництва, наукової і викладацької діяльності, приділяючи увагу прищепленню вихованцям особливої культури колегіумського співтовариства, залучення студентів до творчої літературної діяльності, складання од т наукових трактатів, проведення диспутів, дебатів, святкових урочистих заходів, все це відбувалось на зразок західноєвропейських університетських студентських та викладацьких корпорацій.

Однак слід зазначити суперечливість системи виховання в колегіумах. З одного боку, вона базувалась

на проявах гуманізму та доброзичливого ставлення до учнів, а з другого частими були фізичні покарання (різками, палицями, навіть стоянням навколишки) за відсутність успіхів у навчанні та пропуски занять. Це може бути свідченням того, що виховний процес здебільшого мав на меті підтримку дисципліни та порядку. Водночас слід зауважити, що крім покарання використовувались різні форми заохочення та відзнак.

Відомим є факт, що в основі виховання були релігійно-моральні принципи. Так, характерна єдність релігійного та світського складових у системі виховання в колегіумах. З одного боку, вважалося необхідним дотримуватися церковних традицій, з другого – спостерігається явно виражений світський компонент освітнього процесу, зокрема виховного, у формах організації відпочинку, таких як рекреацій.

Враховуючи факт створення колегіумів на кшталт Києво-Могилянської академії, наближеність їх систем навчально-виховного процесу до академічних та наявність класів філософії і богослов'я, але відсутність документально підтвердженого статусу вищої школи, маємо можливість стверджувати, що Чернігівський, Харківський та Переяславський колегіуми мали статус освітніх закладів підвищеного типу.

Список використаних джерел

1. Аскоченский В. И. Киев с древнейшим его училищем Академиею : в 2ч. – Ч. 2 / В. И. Аскоченский. – К. : Унив. тип., 1856. – 567 с.
2. Демидовский В. Краткий исторический очерк состояния Переяславско-Полтавской Семинарии со времени основания ее (1738 г.) до преобразования в 1817 г. / В. Демидовский // Полтав. епархиал. ведом. : часть неофиц. – 1888. – № 20. – С. 735–776.
3. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). – Ф. 679 Чернігівська духовна консисторія. 1718–1919 рр. – Оп. 1. – Спр. 1253. Сборник документов: Заявления учащихся Черниговской училищной коллегии об увольнении. Сведения об учащихся коллегии отдела философии за 1781 г. и др. (1780–1781 гг.). – 122 арк.
4. Європейська та українська культура в нарисах : навч. посіб. / за ред. І. З. Пехмістро, В. І. Штанько, В. С. Старовойт, В. М. Леонтєвої. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 320 с.
5. Левицкий П. Прошлое Переяславского духовного училища / П. Левицкий // Киев. старина. – 1889. – № 2. – С. 424–444.
6. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года : в 45 т. Т. VIII: № 5716, № 5882, (1728–1732 гг.). – СПб. : Тип. II отделения собственной Его Император. Величества канцелярии, 1830. – 1018 с.
7. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К. : Наук. думка, 2001. – 912 с.
8. Страницка из прошлого г. Переяслава // Киев. старина. – 1889. – № 8. – С. 470–490.
9. Травкіна О. І. Чернігівський колегіум (1700–1786) / О. І. Травкіна. – Чернігів : Нова хвиля, 2000. – 120 с.
10. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 1973 Харківський колегіум. 1729–1817 рр. – Оп. 1. – Спр. 1790. Отрывок прихода-расходной книги, 1755 г. – 5 арк.
11. Там само. – Спр. 437. Указ из Синода ректору коллегииума 1) о переводе учителей и учеников в харьковский коллегииум; 2) доходы каплуновской церкви представить коллегииуму; 3) на содержание учителей и учеников учинить сбор с монастырей и церквей, 1742 г. – 1 арк.
12. ДАЧО. – Ф. 679 Чернігівська духовна консисторія. 1718–1919 рр. – Оп. 1. – Спр. 1253. Сборник документов: Заявления учащихся Черниговской училищной коллегии об увольнении. Сведения об учащихся коллегии отдела философии за 1781 г. и др. (1780–1781 гг.). – 122 арк.

References

1. Askochenskii V. I. Kiev s drevneishim ego uchilishchem Akademieyu: ch. 2. – K. : Univ. tip., 1856. – 567 s.
2. Demidovskii V. Kratkii istoricheckii ocherk sostoyaniya Pereyaslavsko-Poltavskoy Seminarii so vremeni osnovaniya (1738) do

preobrazovaniya v 1817 / Poltav.eparhiial. vedom.: 1888. – № 20. – С. 735-776.

3. Derzhavnyi arhiv Chernigivskoi obl. F. 679 Chernigivska duhovna konsystoria. 1718-1919 rr. Op. 1. Spr. 1253. Sbornik dokumentov: Zayavleniya uchashchihya Chernigovskoi uchilishchnoi kollegii ob uvolnenii. Svedeniya ob uchashchihya kollegii ot dela filosofii za 1781 g. (1780-1781)., 122 ark.

4. Yevropeiska ta ukrainska kultura v narysah: navch. posib. / za red. I. Tshmistro, V. Shtanko, V. Starovoit. – K. : Tsentr navch. lit, 2003. – 320 s.

5. Levitskiy P. Proshloye Pereyaslavskogo duhovnogo uchilishcha / Kiev. starina. – 1889. – № 2. – С. 424-444.

6. Polnoye sobraniye zakonov Rossiiskoi imperii s 1649 g: v 45 t. T. VIII: № 5716, № 5882, (1728–1732 gg.). – SPb. : Tip. II otdeleniya sobstvennoi Ego Imperator. Velichestva kantselyarii, 1830. – 1018 s.

7. Siropolko S. Istorია osvity v Ukraini. – K. : Nauk. dumka, 2001. – 912 s.

8. Stranichka iz proshlogo g. Pereyaslava // Kiev. Starina. – 1889. – № 8. – С. 470-490.

9. Travkina O. I. Chernigivskii kolegium (1700-1786). – Chernigiv : Nova hvylya, 2000. – 120 s.

10. Tsentralnyi derzhavnyi istorichnyi arhiv Ukraina, Kyiv. F. 1973 Harkivskii kolegium. 1729-1817 gg. Op. 1. Spr. 1790. Otryvok prihodo-rashodnoi knigi, 1775 g., 5 ark.

11. Tsentralnyi derzhavnyi istorichnyi arhiv Ukraina, Kyiv. F. 1973 Harkivskii kolegium. 1729-1817 gg. Op. 1. Spr. 437. Ukaz iz Sinida rectory kollegiuma 1)о perevode uchiteley i uchenikov v harkovskiy kolegium, 1742g., 1 ark.

12. Derzhavnyi arhiv Chernigivskoi obl. F. 679 Chernigivska duhovna konsystoria. 1718-1919gg. Op.1. Spr. 1253. Sbornik dokumentov: Zayavleniya uchashchihya Chernigovskoi uchilishchnoi kollegii ob uvolnenii. Svedeniya ob uchashchihya kollegii ot dela filosofii za 1781 g (1780-1781 gg.), 122 ark.

Соколовская Л. А., кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков, Дипломатическая академия Украины при Министерстве иностранных дел Украины (Украина, Киев), larisik61@mail.ru

Образовательный процесс в коллегиях Украины XVIII – начало XIX века: организация и структура

В статье проанализированы структура и организация образовательного процесса в коллегиях Украины XVIII – начало XIX века. Выявлены особенности внешней поддержки деятельности коллегиям (меценатской и регионально-епархиальной). Коллегии определены как образовательно-воспитательные системы со статусом учебных заведений повышенного типа. Обосновано развитие их образовательного процесса как наличие основных составляющих – обучения, воспитания, основ научного исследования в соответствии с выявленными историческими этапами, где I этап – 1700-1786 гг. – единство светских и религиозных основ развития образовательного процесса коллегиям, приобретение ими статуса учебных заведений повышенного типа, II этап – 1787-1817 гг. – преобладание религиозной составляющей содержания образовательного процесса, постепенное превращение коллегиям в духовные семинарии. Обнаружена единая система управления коллегиями, согласование их деятельности с Синодом. Среди ведущих принципов деятельности коллегиям определено всестановность и демократизм.

Ключевые слова: коллегия, образовательный процесс, учебное заведение повышенного типа.

Sokolovska L. A., Ph.D in Pedagogy, Associate Professor of Foreign Languages Department, Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs (Ukraine, Kiev), larisik61@mail.ru

Educational process in Ukrainian collegiums XVIII – beginning XIX centuries: organization and structure

The article reveals structure and organization of the educational process in Ukrainian collegiums XVIII – beginning XIX centuries. The features of external support of collegiums (patronage and regional-diocesan) are clarified. Collegiums are defined as pre-higher (enhanced) educational institutions. The article substantiates their educational process development as variability – in terms of content and organization – of the major components such as education, upbringing and scientific research base in accordance with the identified historical stages: the 1st stage (from 1700 till 1786) is characteristic of unity of secular and religious principles of development, with the collegiums acquiring a status of pre-higher (enhanced) educational institutions; the 2nd stage (from 1787 till 1817) is marked with the prevalence of the religious component of the educational process, and a gradual transformation of the collegiums to theological seminaries. The common structure of the educational process of all the collegiums and coordination their activities with the Synod is revealed. Among the principles of the organization and content of the educational processes in the collegiums have been identified as follows: openness to all social groups and democratization.

Keywords: collegium, educational process, pre-higher (enhanced) educational institution.

* * *

УДК 523.3(045)

Сокульський А. Л.,
кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник, Національний заповідник “Хортиця” (Україна, Запоріжжя), Sevgen@i.ua

СЕЛЕНА: ІНША РЕАЛЬНІСТЬ

Місяць – супутник землі, регулює більшість її процесів. Яка фізична реальність планети – завдання майбутньої науки.

Ключові слова: Селена, Земля, Сонце, Всесвіт, час, простір.

Найвиразніший і найпрекрасніший об’єкт земного неба – Місяць. Лише Сонцю дано затінити його в небесах, і то, в денну пору доби.

Земляни вважають М. природним супутником Землі; не має атмосфери, що спричиняє великих амплітуд температур на його поверхні. Період обертання М. навколо власної осі дорівнює періоду обертання його навколо Землі, внаслідок чого видно одну сторону М. На його поверхні спостерігаються численні кратери, які частково є наслідками ударів метеоритів, гори і розлогі рівнини (названі нами морями). М. досліджувався багатьма керованими космічними станціями. Перші Земляни, що висадились на М. 21.07.1969 р., здійснили це за програмою експедиції Аполлон – 11 (Ніл Армстронг, Едвін Олдрін).

1. Що Земляни дізнались про М.?

І багато, і мало.

Знаємо, що найкоротша відстань від Землі до Нічного світила – 384.400 тис. км., маса всієї планети – близько 0, 012 маси Землі й складає 7.35×10^{22} кг, густина місячних порід – 3.4 г/см^3 з 10.6 середньої густоти Землі, діаметр понад 3400 км, температури поверхні: -120°C вночі, $+110^\circ\text{C}$ вдень, гравітаційне прискорення – $0,16$ земного прискорення, період обертання – 27 днів 7 год. 44 хв. 2,8с. [1, с. 871–872]. Всюди М. покритий реголітом. Це різнозернистий кам’яно-пиловий шар з якого складається поверхня М. Він виник внаслідок дроблення, перемішування і спікання порід при падінні метеоритів і мікрометеоритів.

Це в основному все, що ми достеменно знаємо про фізику М. Майже на рівні тих цивілізацій, що дали нашому нічному світилу ім’я “Selene”. Граматики вважають це ім’я грецьким. В часи античних цивілізацій вчені живо цікавилися природою М. Видима неозброєним оком його поверхня будила думку про те, що поверхня М. подібна поверхні Землі. Анаксагор (Anaxagoras) – грецький філософ, математик й астроном (бл. 500–428 до н.е. в Клазоменах, в Малій Азії), залишивши по собі чудовий афоризм: “Пізнано може бути тільки неоднакове і суперечливе” [2, с. 80–94] і його собрат Демокрит (Demokritos) – філософ із Абдери, Фракія (бл. 460–371 до н.е.), засновник атомізму, якого у житті називали “регочущим філософом” [2, с. 94–95], обидва вважали, що на М. є гори і долини.

Перша відома спеціальна робота з природи М. написана в I ст. н.е. Плутархом* (Plutarch, гр. Ploutarkhos) з

* На батьківщині мав повноваження правителя, був жерцем в Дельфах. У своїх творах “Moralia” закликав до організації життя на розумно-гармонічній основі. Наклав вагомий вплив на розвиток європейської культури впритуд до наших днів [3,с.137].